

# Charles Rogier (1800-1885) en de Vlaamse beweging

De beeldvorming herbekeken

RAF DE MEY

Het is frappant hoezeer de politieke carrière van Charles Rogier dikwijls wordt verengd tot of vereenzelvigd met zijn Nederlandsonvriendelijke taalpolitiek. Rogier wordt niet herinnerd als bouwer van de Belgische spoorwegen of als de minister die de Scheldetol afkocht. Rogier wordt integendeel vooral herinnerd als een hooghartige francofiel die de Vlaamse grieven resoluut naast zich neerlegde. In die hoedanigheid roept hij vooral een negatieve connotatie op als vijand bij uitstek van de Vlaamse beweging. Hij is tot vandaag het schoolvoorbeeld van de negentiende-eeuwse verfransingspolitiek in België. Het beeld is zodanig sterk dat men zich de vraag kan stellen of het wel gegrond is. In dit artikel zal gepoogd worden om de beeldvorming rond Rogier te toetsen aan de realiteit. Daarom zal zijn taalpolitiek, zijn relatie tot de Vlaamse letterkunde, zijn beruchte anti-Vlaamse brieven en zijn standpunt ten opzichte van de Vlaamse Grievencommissie nader worden bekeken.

## Charles Rogier en de taalpolitiek in België

In de moderne westerse staten van de negentiende eeuw verstevigde taalhomogeniteit de loyaliteit tegenover de staat en, naast andere factoren als godsdienst of een gemeenschappelijke geschiedenis, werd de natie het best tot uitdrukking gebracht door één taal. De taal is tevens de expressie van een welbepaalde cultuur en vanwege haar sterke symboolwaarde zijn taalgemeenschappen meer dan het samengaan van diegenen die de taal spreken. Ingrijpen in een taalgemeenschap is dus tevens interfereren in een cultuurgemeenschap waarbinnen zich sociale bewustwordingsprocessen kunnen voordoen. Ten slotte veroverde de visie op taal, en dus ook op de taalpolitiek, een heel eigen plaats in de verschillende ideologieën die zich in de moderne staten ontwikkelden. Dat was zeker het geval voor de staatsopvatting van de liberale natievormers. In het raam van de centralistische ideeën wilden ze via een unificerend cultuurpatroon en één taal hun burgerlijke machtspositie versterken, het liberale nationalistische eenheidsbesef uitdragen en een organische eenheid creëren.<sup>1</sup>

1. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, dl. 3, Tielt, 1998, pp. 2994-2995.

Die drie elementen bepaalden ook het beleid van Charles Rogier. Als nationalistisch, burgerlijk/francofoon en liberaal politicus zou hij niet enkel een nadrukkelijke stempel nalaten op, maar zelfs persoonlijk gestalte geven aan het negentiende-eeuwse België. Rogiers politieke carrière is zonder meer spectaculair te noemen. Geboren in Saint-Quentin op 17 augustus 1800 als zoon van een Franse officier, behaalde hij in 1826 het doctoraat in de rechten aan de Luikse rijksuniversiteit. Rogier was sterk beïnvloed door verlichte en sociale denkers en voerde in de Luikse pers een felle oppositie tegen de politiek van Willem I. Dankzij deze reputatie werd hij tot zijn eigen verbazing<sup>2</sup> verkozen tot leider van de Luikse opstandelingen. Niettemin gaf hij een beslissende wending aan het militaire welslagen van de Belgische Revolutie en verwierf hij daardoor een grote populariteit. Hij zou die later ook politiek weten te verzilveren als liberaal volksvertegenwoordiger van 1831 tot 1854 en van 1856 tot aan zijn dood op 27 mei 1885. Zijn eerste stappen als staatsman zette Rogier echter al in het Voorlopig Bewind en later in het Nationaal Congres.<sup>3</sup>

Tijdens de eerste drie maanden na de gezagswissel van 1830 werden meerdere maatregelen getroffen om de volledige verfransing van het bestuur van het land door te voeren. Op 16 en 27 oktober 1830 bijvoorbeeld, besloot het Voorlopige Bewind dat in het leger het Frans – “*étant la langue la plus généralement répandue en Belgique*” – de bevel- en administratietaal zou zijn.<sup>4</sup> Die taalpolitiek was het rechtstreekse gevolg van de machtsgreep – met Rogier in een prominente hoofdrol – die door de burgerij werd gepleegd. Deze nieuwe elite werd aldus zelf drager van de Belgische soevereiniteit en de taal die ze gebruikte werd dan ook de nationale taal. De taalvrijheid die de Belgische grondwet voorschreef, promoveerde in de praktijk het Frans tot landstaal. Dit kwam enkel de sterksten, met name de Franstaligen, ten goede (of zoals Henri de Lacordaire stelde: “*entre le faible et le fort, entre le pauvre et le riche, c’est la liberté qui opprime et la loi qui affranchit.*”) In Vlaanderen werd tijdens de negentiende eeuw voor de burgerij het gebruik van het Frans een belangrijk kenmerk van sociale status. Het gebruik van die taal kreeg een politieke betekenis, als uiterlijk waarneembaar kenmerk van sociaal-cultureel prestige.<sup>5</sup>

2. Rogier had aanvankelijk niet de intentie om over te gaan tot gewapend verzet. Hij moest zelfs onder bedreiging van een pistool gedwongen worden om het bataljon vrijwilligers aan te voeren. “*Un jour il vint au Politique pâle et défait: on lui avait fait promettre, en le menaçant d’un pistolet, de partir le lendemain à la tête des volontaires Liégeois.*” R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences. Het culturele engagement en de cultuurpolitiek van Charles Rogier (1800-1885)*, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 2000, p. 2.

3. R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, pp. 1-3.

4. R. BOIJEN, *Leger*, in: R. DE SCHRUYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 2, p. 1820. Zie *Pasinomie*, 3de serie, dl.1, Bruxelles, 1837, pp. 37-38, 52.

5. G. DURNEZ, *Taal minderheden*, in: R. DE SCHRUYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, pp. 2967-2968.

Omdat het Frans als hoge statustaal een springplank was naar meer sociale erkenning en een hogere maatschappelijke positie, deden de lagere statustaal-sprekers de moeite om het Frans aan te leren. Het Vlaams werd als lage statustaal nog wel gesproken in het informele circuit, maar was uitgesloten van de officiële communicatiekanalen. Het Vlaams was niet gestandaardiseerd en er was bovendien een duidelijke band met de materiële achterstelling van haar taalgroep. Daardoor werd zij geassocieerd met armoede en intellectuele inferioriteit. De stigma's van het volkse, het boerse en het brutale, die aldus op een lage statustaal gekleefd waren, maakten haar ongeschikt voor de beoefening van cultuuruitingen zoals literatuur, wetenschap en alle vormen van hoger geestesleven. De dominantie van een prestigetaal als het Frans daarentegen was vanzelfsprekend des te groter omdat haar standaardisering voltooid was, de dialecten in hoge mate weggedrukt waren, en ze geassocieerd werd met een beschaafde, verfijnde vorm van cultuur en met intellectuele superioriteit.<sup>6</sup> Rogier zelf bijvoorbeeld beschouwde het Frans als cultuurtaal zelfs superieur aan het Engels of het Duits.<sup>7</sup> Ter verdere rechtvaardiging van de verfransing werd daarom ook het beschavings- en het nutsargument uit de verlichtingsideologie van de Franse periode overgenomen.<sup>8</sup>

Dat de politieke machthebbers dit taalverschuivingsproces via het beleid poogden te stimuleren, lag voor de hand. De hoge statustaal was niet enkel intern het beste bindmiddel, maar straalde ook op internationaal vlak op de natie af. De ingeschakelde strategieën hiervoor zijn gemakkelijk op te sommen volgens orde van afnemende belangrijkheid: het leger, het onderwijs, het bestuur en het gerecht.<sup>9</sup> Als minister van Binnenlandse Zaken van 1832 tot 1834 had Rogier een belangrijk aandeel in de bestuurlijke en administratieve organisatie van België. Die was gezien de verfransde elite logischerwijze volledig Franstalig. De verfransing werd bovendien nog versterkt door de benoeming van Walen en Fransen in Vlaanderen. Rogier bijvoorbeeld was zelf gedurende zeven jaar gouverneur van de provincie Antwerpen (1831-1832 en 1834-1840). In het kabinet-Joseph Lebeau (1840-1841) beheerde hij vervolgens Openbare Werken en zelf leidde hij ook de regeringen in 1847-1852 en in 1857-1867. Hij was naast regeringsleider tevens minister van Binnenlandse Zaken en vanaf 1861 minister van Buitenlandse Zaken.

De eerste regering-Rogier werd al dadelijk geconfronteerd met de economische crisis, die vooral de Vlaamse gewesten trof. Rogier stelde voor de studie en het gebruik van de Franse taal in Vlaanderen uit te breiden opdat Vlamingen ge-

6. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, pp. 2995-2996.

7. Meer daarover in R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, p. 12.

8. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 3002.

9. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2996.

makkelijker werk zouden vinden in Wallonië. Wat Rogier hier uit economische noodzaak bepleitte, verwachtte hij op lange termijn ook van de politieke en sociale druk: net zoals de Walen hun dialect verlieten, moesten de Vlamingen overschakelen naar de Franse taal, opdat aldus *une famille belge* zou kunnen ontstaan. Deze visie, één staat – één volk – één taal, kwam onvermijdelijk in conflict met de Vlaamse beweging, zodra deze zich politiek manifesteerde en eisen stelde ten opzichte van het officiële taalgebruik in Vlaanderen. De persoonlijke verbondenheid met het België dat Rogier had helpen creëren, maakte hem zeer gevoelig voor de destabiliserende kritiek van de Vlaamse beweging. Daarenboven beschouwde hij de Vlaamse beweging als een product van de Vlaamse geestelijkheid en betwijfelde hij de representativiteit ervan. Hij meende dat de beweging ook nadelig was voor de Vlamingen zelf: *“Le mouvement flamend pouvait, jusqu’à un certain point, retarder la propagation du français dans les provinces flamandes, chose qui serait contraire à l’intérêt de ces provinces elles-mêmes.”* Rogier heeft daarom geprobeerd de duidelijke verschuiving van literair/taalkundige naar politieke doelstellingen in de Vlaamse beweging te stuiten.<sup>10</sup> Die evolutie zal als leidraad worden gebruikt om Rogiers houding ten opzichte van de beweging verder te evalueren.

## Hendrik Conscience

Rogier heeft zich tijdens zijn journalistieke<sup>11</sup> en politieke carrière altijd heel bewust een imago van cultuurminnaar aangemeten. Hij onderhield persoonlijk goede contacten met bekende kunstenaars en rekende zichzelf ook graag tot één van hen. Als gouverneur van Antwerpen raakte hij goed bevriend met de succesvolle schilder Gustave Wappers. Via Wappers maakte ook de schrijver Hendrik Conscience kennis met Rogier. Wat de drie mannen vooral gemeenschappelijk hadden was hun Belgische patriotisme. Indien Rogier enige gevoeligheid toonde voor de Vlaamse letterkunde was het dan ook binnen dit kader. Indien de politiek dit weigerde, kon de kunst volgens Rogier de (Belgische) nationaliteit in stand houden.<sup>12</sup> In de moeilijke beginjaren na de Revolutie werd de Vlaamse literaire

10. M. D’HOKER & R. DE SCHRYVER, *Rogier, Charles L.*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, pp. 2643-2644.

11. In 1824 startte Rogier samen met twee bevriende advocaten, Paul Deveaux en Joseph Lebeau de krant *Mathieu Laensbergh*, die later werd omgevormd tot *Le Politique*. In zijn artikels uitte hij felle kritiek op het Hollands regime en op die manier raakte hij later ook betrokken bij de Belgische Revolutie. Meer daarover in R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, pp. 13-27.

12. In een evaluatierapport aan de koning uit 1833 drukte hij zijn overtuiging als volgt uit: *“Votre majesté apprécie toute l’influence qu’exercent les arts sur l’existence et le prospérité d’un peuple... les arts lui conservent une nationalité que la politique lui refusait.”* In R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, pp. 64 en 87.



Afdruk van portrettekening van Charles Rogier.  
(ADV N, BE ADV N AC83 – Archief Walter Deconinck, VPA403)

opleving dan ook gezien als een tegengewicht voor de Franse annexatiedreiging. Velen van deze ‘Belgische’ generatie flaminganten beschouwden zich zelfs als de enige ware Belgen die door verrijking van de Vlaamse cultuur bewust bijdroegen tot de consolidatie van België.<sup>13</sup> Hendrik Conscience en Gustave Wappers behoorden beiden tot deze eerste generatie flaminganten. Ze leerden elkaar kennen in 1836 tijdens de vergaderingen van Rederijkerskamer De Olijftak. In hetzelfde jaar kende Conscience met *In ‘t Wonderjaer* ook zijn eerste grote succes. Het was op voorspraak van Wappers dat Conscience in die periode een betrekking kreeg als vertaler bij het provinciebestuur. Hierdoor kon hij rekenen op een jaarwedde van 500 frank.<sup>14</sup> Rekening houdend met de vriendschap tussen Wappers en Rogier, lijkt het evident dat Conscience aan het werk kon bij de provincie. In Emiel Willekens’<sup>15</sup> kroniek over het leven van Conscience wordt de vriendschap tussen Wappers en Rogier echter nooit vermeld.

Via Wappers werd Conscience ook op audiëntie ontvangen bij de koning. Willekens beklemtoont terecht de onvoorwaardelijke steun die Leopold I aan de jonge Vlaamse letterkunde gaf. Alleen al in het jaar 1837 kreeg Conscience een totaal van 1.700 frank giften en subsidies. Van de regering kreeg hij datzelfde jaar slechts 300 frank en het jaar daarop na een vingerwijzing van de koning nog eens hetzelfde bedrag. Rogier wordt door Willekens terzake niet vermeld alhoewel de provincie hem dat jaar eveneens 300 frank subsidie had verleend. In die periode was Conscience gestart met zijn voorbereidingen aan *De Leeuw van Vlaenderen*. Hij raakte volledig bezeten door dit nieuwe boek. Conscience wou zelfs zijn broodwinning opofferen om zich volledig te kunnen toeleggen op het schrijven. Op 21 november 1837 diende hij zijn ontslag in bij het provinciebestuur.<sup>16</sup> In de ontslagbrief aan Rogier argumenteert hij dat het werk op de provincie hem verhinderde opzoeken te doen in de bibliotheek. Terwijl zijn passie voor de kunst hem op andere gedachten bracht, zag hij zijn tijd verloren gaan aan banaal kopieerwerk. Niettemin toont Conscience zich in deze brief erg erkentelijk ten opzichte van Rogier: “*Daignez croire, Monsieur le Gouverneur, que je n’oublierai jamais que vous m’avez aidé quand le courage allait me faillir, et que ma reconnaissance*

13. M. D’HOKER & L. FRANÇOIS, *Belgische Revolutie*, in: R. DE SCHRUYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 1, p. 451.

14. Omgerekend naar vandaag, gebaseerd op de broodprijs die tussen 1845 en 1850 spectaculair steeg, was dat circa 5.357 euro.

15. Als adjunct-conservator (1948-1963) en hoofdconservator (1963-1982) van het Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven publiceerde Emiel Willekens verschillende werken over Hendrik Conscience. Zie L. SIMONS, *Willekens, Emiel*, in: R. DE SCHRUYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 3740.

16. E. WILLEKENS, *Hendrik Conscience en zijn tijd*, Antwerpen, 1983, pp. 20-25. Zie R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, pp. 34-37.

*égalera ce bienfait.*<sup>17</sup> Bovendien betuigde Conscience rond diezelfde periode ook openlijk zijn sympathie voor Rogier in zijn voorwoord van *Satanswagen of het Stoomtuig. Phantastisch Dichtstuk*, verschenen in de dichtbundel *Phantazy*.<sup>18</sup>

Op het moment dat Conscience de betrekking als vertaler had gekregen, zat hij dan ook volledig aan de grond. Vader Conscience weigerde nog langer voor de kosten in te staan en stelde zijn zoon voor de keuze: stoppen met schrijven of het huis verlaten. Conscience koos het laatste en trok met 5 frank op zak naar een herberg buiten de stad. Uiteindelijk zou Rogier zelf opnieuw een oplossing aanreiken voor de schrijver. In een randnota op de ontslagbrief gaf hij aan Conscience de tijdelijke toelating om alleen 's voormiddags te komen werken zodat hij 's namiddags opzoekingswerk kon verrichten.<sup>19</sup> Conscience zou echter op 29 oktober 1838 alsnog ontslag nemen. Enerzijds omdat hij geen verdere bevorderingskansen zag en anderzijds omdat hij een groot vertrouwen had in het succes van zijn nieuwe boek. Financieel zou dit echter een grove misrekening blijken. Hij zou slechts 10 frank verdienen aan *de Leeuw van Vlaenderen* en was genoodzaakt in loondienst te treden als klerk en hovenier. Volgens Willekens vermeldde Conscience in deze periode van complete depressie dat Rogier tegenover hem haatdragend was. Rogier zou immers het Germaanse element uit de Belgische staat willen vernietigen.<sup>20</sup> Gezien de vrij goede relatie tussen beiden lijkt dit een verbazingwekkende vaststelling. Bij nadere lezing van de brief blijkt ook dat Willekens zijn interpretatie op eigen veronderstellingen baseert: *“Er is mij wegens het staetsbestuer meer*

17. *“Tout cela me rend bien malheureux, daignez le croire, Monsieur le Gouverneur. Dans cette alternative de tous cotés désespérante, il me faut choisir, ou d'abandonner pour toujours la littérature et d'être assidu au travail administratif, ou d'abandonner le bureau et de vivre d'un morceau de pain avec le dévise, tout pour l'art. Après de longues reflexions, ou la gratitude que je vous ai vouée me retint longtemps, j'ai pris le dernier parti [...] Daignez croire, Monsieur le Gouverneur, que je n'oublierai jamais que vous m'avez aidé quand le courage allait me faillir, et que ma reconnaissance égalera ce bienfait.”* Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven/Letterenhuis (AMVC), C34, Hendrik Conscience, nr. 95261: Brief van Hendrik Conscience aan Charles Rogier, 21 november 1837.

18. *“Het stoomrytuig is de wonderbaarste uitvinding die men tot heden gedaen heeft. Belgenland heeft in het opmaken van yzeren wegen, de andere landen van het vaste Europa voorgegaen. Deze eer en weldaet zyn wij den heer Rogier Landvoogd der provincie Antwerpen schuldig; want hy is het, die door zyne poogingen, gedurende zyn bewind als Minister, ons land met die voordeelige inrichting heeft verrykt.”* E. WILLEKENS, *Hendrik Conscience en zijn tijd* [...], p. 264.

19. E. WILLEKENS, *Hendrik Conscience en zijn tijd* [...], pp. 30, 34-35.

20. 20 mei 1839; Ziet zichzelf als *“werkende doch genoeg te vrede om niet steeds door onttoverende gedachten gekweld te zijn”*, zoals het luidt in een brief aan De Cock-De Pauw. Er wordt een toespeling gemaakt op een uitzicht op een staatsbetrekking, dat hangt echter af van de mensen die minister Rogier moeten overhalen *“om zynen haat voor mij te overwinnen”*, Rogier die het Germaanse element in de Belgische staat wilde vernietigen. In E. WILLEKENS, *Hendrik Conscience en zijn tijd* [...], p. 35.

*hoop op verlossing gegeven; een groot aantal machtige personen, die schijnen niet te willen lijden dat ik in deze stand blijve, werken uit alle macht bij den minister om zijnen haet voor mij te overwinnen.*"<sup>21</sup> Er wordt dus wel degelijk vermeld dat "den minister" haat koesterde tegenover Conscience maar op dat moment was Rogier geen lid van de regering en wordt zijn naam zelfs op geen enkel moment vernoemd. In deze periode (1834-1840) werd de unionistische regering daarentegen geleid door de Limburgse katholieke graaf Bartholomeus Theodorus de Theux, een typische vertegenwoordiger van het aristocratische conservatieve grootgrondbezit.<sup>22</sup>

Drie bedenkingen dienen derhalve te worden gemaakt. Ten eerste heeft Rogier – althans wat deze periode (1834-1838) betreft – Conscience en daardoor de Vlaamse letterkunde persoonlijk en concreet gesteund. Ten tweede is Rogier het slachtoffer van zijn eigen kwalijke reputatie en wordt hij al te gretig als Vlamingenhater opgevoerd. Ten derde valt de slordige redenering van Willekens enigszins te verklaren door twee factoren. Enerzijds heeft Rogier zich later openlijk tegen Conscience gekant, onder meer in 1847 bij diens aanstelling als professor Nederlands van de koninklijke prinses.<sup>23</sup> Anderzijds bestaat er een hardnekkige misvatting rond het bestaan van twee zogenaamde anti-Vlaamse brieven die ten onrechte aan Rogier worden toegeschreven. Bijvoorbeeld de idee dat Rogier het Germaanse element in België wou vernietigen, is afkomstig uit een dergelijke gefantaseerde brief gericht aan minister van Binnenlandse Zaken, Van Raikem.

## De mythe van de anti-Vlaamse brieven

In de eerste brief, gericht aan de Britse eerste minister Palmerston, zou Rogier hebben gesteld dat België uiteindelijk opgenomen moest worden in het 'Franse vaderland': "*les efforts de notre gouvernement doivent tendre à la destruction de la langue flamande pour préparer la fusion de la Belgique avec notre grande patrie la France.*" In de andere brief zou Rogier in 1834 minister Van Raikem aangespoord hebben om zoveel mogelijk Walen te benoemen om zo de Vlamingen het Frans op te dringen: "*Le moyen d'obtenir l'unité serait le choix de candidats Wallons et Luxembourgeois ... Les flamands seraient ainsi forcés d'apprendre le français.*"<sup>24</sup>

Alhoewel een naslagwerk als *Twintig eeuwen Vlaanderen* wel degelijk verwijst naar het apocriefe karakter van de brief aan Van Raikem, wordt er niettemin slechts

21. AMVC, C 34, Hendrik Conscience: Brief van Hendrik Conscience aan De Cock-De Pauw, 20 mei 1839.

22. E. WITTE, J. CRAEYBECKX & A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Brussel, 1997, pp. 38, 43 en 439.

23. K. WAUTERS, *Conscience, Hendrik*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 1, p. 785.

24. L. WILLEMS, *Over twee antivlaamse brieven toegeschreven aan minister Rogier*, in: *Verslagen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal en letterkunde*, Gent, 1902, pp. 53-90.



terloops akte van gemaakt.<sup>25</sup> Het belang en de impact van de brieven worden echter wel degelijk onderschat en onderbelicht. Willekens is zeker geen alleenstaand geval. Integendeel, getuige hiervan het populaire geschiedenisboek *Storia 5* voor het ASO waarin – o ironie – de eerder aangehaalde brief wordt gebruikt als typevoorbeeld van een origineel bronfragment.<sup>26</sup> Recentelijker nog werd de brief ook in *Het verhaal van het Vlaams* volledig geciteerd.<sup>27</sup> Ernest Discailles bijvoorbeeld, de auteur van de vierdelige biografie van Charles Rogier, twijfelde niet aan het bestaan van deze brieven en plaatste ze binnen de context van de orangistische dreiging. Nochtans staaft Leonard Willems reeds in 1902 met een overtuigend betoog zijn twijfels over de echtheid van de twee beruchte brieven. Willems kon geen enkel spoor terugvinden van de brieven en begon te vermoeden dat Rogiers brieven tot de klasse van de mythen behoorden.

Met zeer geloofwaardige argumenten onderbouwde hij een verklaring voor de herkomst van de brieven. Beide brieven blijken een wankele constructie te zijn van juiste en verdraaide informatie. Het bestaan van de eerste brief zou voor het eerst zijn aangehaald in de biografie van Lord Palmerston. Men ging er vanuit dat dit het bekende werk van Sir Henry Lytton Bulwer betrof. Uit het onderzoek van Willems blijkt in dit werk echter nergens sprake te zijn van Rogier. Volgens een collega van Willems, aan wiens woord hij niet twijfelde, bestond er echter wel degelijk een biografie waarin Rogier werd vermeld. Dit was echter allerminst een standaardwerk. Aan het waarheidsgehalte van dit werk kon dus zwaar worden getwijfeld. Willems stelde de hypothese op dat de Engelse auteur Rogier wellicht verwarde met Alexandre Gendebien. Deze collega van Rogier tijdens het Voorlopig Bewind van 1830 was wel degelijk een voorstander van een aanhechting bij Frankrijk. Hij beschimpte ook dikwijls openbaar de Vlaamse volkstaal en was eveneens de opsteller van het besluit om wetten enkel in het Frans uit te vaardigen. Eens duidelijk werd dat België een onafhankelijke koers zou varen verliet hij echter de nationale politiek. Het tegendeel kan van Rogier gezegd worden, wiens streven naar eenheid en onafhankelijkheid van België moeilijk kan worden betwijfeld.

Het is diezelfde bekommernis die ook de oorsprong van de tweede brief verklaart. Rogier heeft wel degelijk een brief gestuurd, maar de inhoud ervan werd

25. A.W. WILLEMSSEN, *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, dl. 4, Hasselt, 1974, p. 150.

26. G. GORIS, *Storia 5*, Lier, 2001, p. 27 (bron 10).

27. *“De efficiëntie van een administratie berust op het feit, dat ze slechts een enkele taal gebruikt en het is duidelijk dat die ene taal in België enkel maar het Frans kan zijn. Om dat mogelijk te maken moeten we ervoor zorgen dat alle burgerlijke en militaire ambten een tijd lang worden voorbehouden voor Walen en Luxemburgers (met Luxemburgers worden hier inwoners van het Franstalige deel van Luxemburg bedoeld). De Vlamingen, die daardoor de voordelen van zulke functies zullen moeten missen, zullen, zich verplicht voelen Frans te leren en zodoende zullen we gaandeweg het Germaanse bestanddeel van België kunnen vernietigen.”* R. WILLEMYNS & W. DANIËLS, *Het Verhaal van het Vlaams. De geschiedenis van het Nederlands in de Zuidelijke Nederlanden*, Antwerpen, 2003, pp. 207-208.

verdraaid. De verslaggever van het Gentse blad de *Beurzen-Courant* heeft vermoedelijk tijdens een voordracht op 26 maart 1866 de inhoud en de commentaar op de brief zonder onderscheid overgenomen. Na rijpe overweging besluit Willems dat Rogier in zijn brief enkel heeft beweerd: “*dat de eerste grondslagen van een goed staatsbestuur op eenheid van taal berusten... en dat de eenige taal der Belgen de Fransche zijn moet*”. Aangezien de oorspronkelijke brieven zijn verdwenen, kan Willems geen sluitende bewijzen leveren. Uit zijn betoog wordt wel duidelijk dat Rogiers beruchte brieven zeer onbetrouwbare informatie bevatten en grotendeels interpretaties zijn. Willems merkt ten slotte op dat Rogier door Vlaamsgezinden al te vaak als zondebok is opgevoerd en hem ten onrechte ‘fouten’ van anderen – o.m. Gendebien – in de schoenen werden geschoven. Ook Rogiers biograaf Ernest Discailles meende dat er helemaal geen reden was om te beweren dat Rogier anti-Vlaams was. In 1841 zou hij immers plannen hebben gehad voor het verwezenlijken van een belangrijke eis van de Vlaamse beweging: de oprichting van een Vlaamse Academie.

### Rogiers vermeende plannen voor een Vlaamse Academie

Ernest Discailles kon zijn argument staven met het ontwerp van een Koninklijk Besluit dat na de dood van Rogier tussen zijn papieren werd ontdekt.<sup>28</sup> In 1899 zou Leonard Willems echter aanvechten dat het door Discailles gepubliceerde ontwerp van de hand van Rogier was. Twee factoren zetten L. Willems aan het twifelen: een artikel uit *Het Belfort* dat Rogiers initiatief als een grap beschouwde en een vlugschrift uit 1860 onder de titel *In Vlaenderen Vlaemsch*. Volgens de auteur Frans De Potter had minister De Theux reeds in 1836 het voornemen gehad om de toen bestaande Maatschappij tot bevordering van Nederlandsche Tael- en Letterkunde tot een Vlaamse Academie om te vormen. Dit initiatief zou echter gestrand zijn op het verzet van de Franse regering. Als uitgangspunt voor zijn betoog stelde L. Willems zich de vraag of er een verband kon bestaan tussen het plan van De Theux en dat van Rogier.

Toen in 1835 de spellingskwestie<sup>29</sup> op de voorgrond trad, opperde Jan Frans Willems als eerste het idee om een Vlaamse Academie op te richten. Hij vertrouwde dit op 3 januari 1836 toe aan kanunnik David. Ook minister De Theux werd gepolst en reageerde positief. Het rapport en het reglement werden door

28. E. DISCAILLES, *Charles Rogier, 1800-1885. D'après des documents inédits*, dl. 4, Bruxelles, 1892-1895, p. 35.

29. Deze spellingskwestie (1839-1844) was een geschil tussen voor- en tegenstanders van de zogenaamde commissiespelling die nauwer aanleunde bij het Noord-Nederlandse gebruik. Zie W. COUVREUR & R. WILLEMYNS, *Spellingoorlog* in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2802.

J.F. Willems opgesteld en aan De Theux voorgelegd. Pas in juli 1839 begon J.F. Willems te betwijfelen of het project nog zou doorgaan. Hij was zo goedgelovig om van de minister te aanvaarden dat deze vanwege dreigementen van het Franse kabinet het project had moeten stilleggen.

Uit de briefwisseling van J.F. Willems blijkt het vlugschrift *In Vlaenderen Vlaemsch* juiste informatie te bevatten. Alleen had de kritiek van de Franse regering niets te maken met de Vlaamse Academie maar met een artikel van Wolfgang Menzel in het *Literaturblatt* van Stuttgart, waarin werd besloten dat Duitsland in de zaak van de 24 artikelen partij moest trekken voor België. Indien België Limburg en Luxemburg zou behouden kwam dit immers de Duitse economie ten goede. Het artikel was vertaald en gepubliceerd in de *Revue de Bruxelles* in juni 1839. Om deze reden had de Franse gezant de Belgische regering geraadpleegd. Van een dwingende nota was er echter geen sprake, dit was een uitvlucht van De Theux om J.F. Willems af te wimpelen.

Op 30 april 1840 kwam echter een nieuwe regering tot stand met Rogier als minister van Openbare Werken, inclusief de administratie van Schone Kunsten. Volgens Discailles zou Rogier dus tijdens de korte duur van die regering – tot 13 april 1841 – een ontwerp hebben gemaakt voor een Vlaamse Academie. L. Willems heeft de bedoelde documenten via Discailles in handen gekregen en bestudeerd. Vooreerst was het ontwerp niet in het handschrift van Rogier geschreven. Het ontwerp was evenmin in een ministerie opgesteld want de opsteller kende zelfs het artikel niet van het budget, waarop het voor subsidies aanspraak mocht maken. Het was ook zeer merkwaardig dat het ontwerp zich tussen de persoonlijke papieren van Rogier bevond en niet op het ministerie zelf. Ten slotte was de uitzonderlijke kennis van de Vlaamse letterkunde frappant. De meeste van de aangehaalde letterkundigen zouden pas na 1841 bekendheid verwerven. Anderzijds waren er toch duidelijke verschillen met het plan van J.F. Willems. L. Willems besluit dat het ontwerp noch aan Rogier noch aan J.F. Willems kan worden toegewezen, maar dat het duidelijk werd opgesteld door iemand uit de kring van de Noordstar. Aangezien Rogier als Antwerpse volksvertegenwoordiger ook de Vlaamsgezinde liberalen voor zich moest winnen, heeft hij wellicht uit deze hoek een ontwerp vriendelijk in ontvangst genomen. In plaats van het ontwerp op zijn ministerie te laten onderzoeken heeft hij het echter simpelweg naar huis meegenomen en gelaten voor wat het was.

Ten slotte kunnen nog twee feiten aangehaald worden om eventuele plannen vanwege Rogier verder te betwijfelen. Ten eerste komt de Vlaamse Academie op geen enkel moment ter sprake in Rogiers redevoering uit december 1841 “*over de bescherming der schoone kunsten*”.<sup>30</sup> Ten tweede is Rogier verscheidene malen

30. L. WILLEMS, *Minister Rogier en zijn ontwerp van eene Vlaamsche Academie*, in: *Verslagen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor taal en letterkunde*, Gent, 1899, pp. 91-131.

minister geweest na 1841 en heeft hij nooit van de gelegenheid gebruik gemaakt om de ernst van zijn plannen te bewijzen. Het tegendeel is eerder waar. Rogiers houding ten opzichte van de groeiende Vlaamse grieven zou juist zijn reputatie vestigen als aartsvijand van de Vlaamse beweging.

## Vlaamse grieven

Toen de katholieke volksvertegenwoordiger Pierre De Decker op 30 maart 1855 een katholiek-unionistische regering had gevormd, drongen de Vlaamsgezinde pers en zijn flamingantische vrienden bij hem aan om zijn vroegere Vlaamsgezinde verklaringen en die van zijn partij in daden om te zetten. Met het Koninklijke Besluit van 27 juni 1856 stelde hij dan ook een Vlaamse Commissie (Grievencommissie) in die aan de regering maatregelen zou voorstellen ten gunste van de Vlaamse letterkunde en van het gebruik van het Nederlands in de openbare besturen. Het verslag van de commissie werd echter pas aan De Decker overhandigd twee weken voor het ontslag van zijn regering in 1857. Het kwam zodoende terecht bij zijn opvolger Charles Rogier, die het prompt terzijde schoof.<sup>31</sup>

De oprichting van een Vlaamse Grievencommissie was kenmerkend voor de steeds duidelijker politieke tendens die zich binnen de Vlaamse beweging aftekende. De eerste constructieve bijdrage die men tot dan toe op politiek vlak had kunnen leveren, was de petitieactie (petitionnement) van 1840 waarin massaal handtekeningen werden verzameld ten gunste van het gebruik van het Nederlands in het onderwijs, de administratie en het gerecht in Vlaanderen.<sup>32</sup> Zowel de spellingskwestie (Nederlands of Vlaams) als de Vlaamse Academie kwamen hierbij ter sprake. Het was echter typerend hoezeer Rogier zich in de hele discussie over de spellingskwestie volledig afzijdig had gehouden. Men kon Rogier in ieder geval niet betrappen op al te veel sympathie voor dit debat. Toen J.F. Willems zich in 1841 tot Rogier wendde om het probleem op te lossen, antwoordde diens secretaris botweg: "*Le gouvernement n'a pas l'intention d'intervenir dans les querelles qui divisent les amateurs de cette langue.*"<sup>33</sup> Meer nog dan onverschillig was Rogier als volstrekt Nederlandsonkundige vooral onwetend over de hele materie. Rogier hield zich niet bezig met virulente oppositie want het was niet zijn gewoonte zich uit te laten over dingen waarvan hij niets wist. Met betrekking tot het verslag van de Vlaamse Grievencommissie werd door Rogier dan ook niets gedaan zonder het medeweten van de liberale vertegenwoordigers uit Vlaanderen. Er werd maanden-

31. L. WILS, *Vlaamse Commissie*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 3504.

32. E. WITTE, J. CRAEYBECKX & A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden [...]*, p. 60.

33. L. WILLEMS, *Minister Rogier en zijn ontwerp van eene Vlaamse Academie [...]*, pp. 128-129.

lang onderhandeld met de liberale vertegenwoordigers van Brugge, Oostende, Gent en Antwerpen. Het waren die medestanders die hem in het oor fluisterden wat hem te doen stond ten opzichte van de Nederlandse taal.<sup>34</sup> Zo ontraadde ook de Antwerpse liberale uitgever Outendirck bijvoorbeeld Rogier om het verslag van de Vlaamse Grievencommissie te publiceren. Diezelfde Outendirck had nochtans namens Rogier “*allerlei beloften*” gedaan ten aanzien van de liberale Vlaamsgezinden aan de vooravond van de parlementsverkiezingen in 1857. Er werd inderdaad enige steun aan de Vlaamse letterkunde verleend, gepaard met wat administratieve maatregelen maar deze bleken verre van bevredigend.<sup>35</sup>

Ondanks de stijgende Vlaamse agitatie zou Rogier een duidelijke grens trekken. Hij zou geen toegevingen doen ten aanzien van de politieke eisen – taalwetgeving – van de Vlaamse beweging. Hij weigerde het verslag te publiceren en pas onder druk van de Kamer kwam er op 10 december 1858 een debat waarin hij het verslag van de commissie veroordeelde. Toen de commissie zelf haar verslag publiceerde reageerde Rogier in maart 1859 met een tegenverslag. De voorstellen van de commissie werden over de gehele lijn als ongegrond voorgesteld. Ze had het werk van 1830 – en dit nam Rogier zeer zeker hoogst persoonlijk op zich – aangevallen en dit gaf blijk van een gebrek aan patriottisme. Rogier betreurde ook het tegenover elkaar stellen van “*deux races distinctes*” en wilde zich ook krachtig verzetten tegen alles wat zou kunnen leiden tot “*un antagonisme qui compromettrait les intérêts les plus chers de la patrie*”.<sup>36</sup> Er was bij Rogier duidelijk een gevoelige snaar geraakt, want de manier waarop hij het probleem verder afhandelde, valt op zijn minst ongelukkig te noemen. In mei 1859 verklaarde hij in de Kamer dat de regering de zaak zonder meer als uitgemaakt beschouwde. Deze struisvogelpolitiek zou de gemoederen allesbehalve bedaren maar Rogier bleef resoluut bij zijn standpunt. Op 24 februari 1860 herhaalde hij dit in de Senaat en voegde er zelfs aan toe dat er geen Vlaamse Grieven meer bestonden. Aan senator De Block, die dit betwistte, antwoordde hij: “*Ik neem graag de Vlaamse bevolkingen als rechters tussen de achtbare senator van Eeklo en mij.*” Het was vooral dit incident dat luide weerklank vond in heel de Vlaamse pers. Het veroorzaakte een breuk met de Antwerpse Vlaamsgezinde liberalen en hun onafhankelijke dagblad *De Grondwet*. Voortaan werd Rogier persoonlijk, of zijn regering, verantwoordelijk gesteld voor de misstanden op taalgebied.<sup>37</sup> Door zijn autoritaire communicatie rond de

34. L. WILLEMS, *Over twee antivlaamsche brieven [...]*, pp. 82-83.

35. “*Maar wat is er tot nu toe van die beloften gekomen? Wij vrezen zeer dat M. Outendirck in die beloftes niets anders zag dan een kiesmiddel, en wij twijfelen eraan of de verbintenis die hij nam in naam van afwezige personen, niet enkel als grootspraak moet beschouwd worden*”; *Grondwet*, 16 juli 1858. De beloften werden bijzonder namens minister Rogier gedaan, en ook buiten Antwerpen gebruikt in de kiesstrijd. In L. WILS, *De liberale Antwerpse dagbladen (1857-1864)*, Leuven, 1962, p. 29.

36. A.W. WILLEMSSEN, *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, dl. 4, Hasselt, 1974, p. 132.

37. L. WILS, *De Liberale Antwerpse dagbladen [...]*, p. 13.

Vlaamse grieven vestigde Rogier zich een onwrikbare reputatie als anti-Vlaamsgezinde. Het is ook in dit opzicht dat enkele jaren later in 1866 de brief naar minister Van Raikem zou verschijnen. In zijn eindverhandeling *De Vlaamse Grievencommissie en de houding van minister Rogier* omschrijft Roger Hanon Rogiers stellingname echter als een blunder.<sup>38</sup> Ironisch genoeg bekroonde juist deze misstap het werk van de commissie. Er ontstond zodanig veel verontwaardiging over Rogiers tegenverslag dat de Vlaamse beweging stilaan ging doordringen tot de publieke opinie. Door de grondigheid en uitvoerigheid van haar verslag beoogde de commissie dan ook niet onmiddellijk haalbare resultaten. Indien zij zich tot enkele verkrijgbare kleinigheden had beperkt, dan had zij immers de macht van de Vlaamse beweging enkel beknot.<sup>39</sup> Volgens Lode Wils waren er in de gegeven politieke omstandigheden dan ook geen belangrijke veranderingen te bekomen.<sup>40</sup> De afwijzing van de regering was dus niet geheel onverwacht, enkel de houding van Rogier bleek verrassend en misschien zelfs onverhoopt brutaal.

Desondanks blijkt uit Rogiers repliek aan senator De Block dat hij zichzelf als Vlaams volksvertegenwoordiger volstrekt legitiem achtte. Strikt genomen vertegenwoordigde hij immers perfect de Vlaamse Franstalige cijnselite. Deze elite heeft in Vlaanderen geen systematische politiek van verfransing nagestreefd omdat juist de meerderheid van de bevolking politiek niet meetelde. Er was dus gewoon geen Vlaamse kwestie, evenmin als er een sociale kwestie bestond.<sup>41</sup> Pas na de verlaging van de kiescijns in 1848 kon ook een Nederlandsprekende middengroep van kleine stedelijke burgers en middenklassers op electoraal gebied enig gewicht in de schaal leggen.<sup>42</sup> Aangezien de Franse taaldominantie voor hen op professioneel vlak nefast was, werd het flamingantisme dus vooral een zaak van de Vlaamse kleine burgerij.<sup>43</sup> Uit Rogiers retoriek blijkt echter dat hij de politieke consequenties van een lagere kiescijns nog niet juist kon inschatten.

Nochtans had Rogier deze kiescijns zelf als minister van Binnenlandse Zaken laten zakken om te anticiperen op wat de Europese revolutiegolf van 1848 werd. Hij hield zich in deze periode overigens vooral bezig met het bestrijden van de miserabele sociaal-economische toestanden in Vlaanderen door de oprichting van

38. De blunder van Rogier bekroonde het werk van de commissie. R. HANON, *De Vlaamse Grievencommissie en de houding van minister Rogier*, Rijksuniversiteit Gent, departement Rechtsgeleerdheid, licentiaatsverhandeling, 1973, p. 135.

39. R. HANON, *De Vlaamse Grievencommissie [...]*, pp. 134-136.

40. L. WILS, *Kanunnik Jan David en de Vlaamse Beweging van zijn tijd*, Leuven, 1957, p. 276.

41. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 3002.

42. E. WITTE, J. CRAEYBECKX & A. MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden [...]*, p. 96.

43. E. WITTE & H. VAN VELTHOVEN, *Taalpolitiek en -wetgeving*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *NEVB [...]*, dl. 3, p. 2996.

leerateliërs en plattelandsbanken.<sup>44</sup> Rogiers taalpolitiek heeft de beeldvorming rond hem echter zodanig beïnvloed dat dergelijke verwezenlijkingen al te snel in de vergetelheid zijn geraakt. Leonard Willems stelde reeds in 1902 dat: “[...] *de legende zich heeft gevormd dat hij bepaald aan het hoofd stond van de vijanden van onze stam. Zijn naam wordt niet aangehaald of men voegt erbij de ‘stelselmatige verfranscher’ of ‘de aartsvijand van onze taal’, de ‘franschdolle’ Rogier.*”<sup>45</sup> Door de identificatie van zijn persoon met de verfransingspolitiek in België ging men voorbij aan een hele verfranste politieke klasse die hij slechts vertegenwoordigde. Er werd en wordt daardoor misschien te weinig belang gehecht aan zijn verdiensten als staatsman. Zowel via zijn organisatietalent als zijn ideeën droeg hij immers bij tot het – onverhoopte – succesverhaal van de Belgische staat. Hij organiseerde niet enkel een sterk staatsbestuur maar bevorderde tevens de economische leefbaarheid door de aanleg van de eerste spoorwegen en de afkoop van de Scheldetol.<sup>46</sup> Men zou Rogier dan ook onrecht aandoen indien men zijn carrière selectief en ongenueanceerd zou beoordelen.

## Besluit

Charles Rogier vertegenwoordigde een burgerlijke elite die zowel in Vlaanderen als Wallonië francofoon was. De verfransing van de Vlamingen was volgens Rogier wenselijk omdat dit hun eigen economische en culturele ontwikkeling ten goede zou komen. In de beginperiode van de onafhankelijkheid werd het Vlaams echter nog beschouwd als een kenmerkend onderdeel van de fragiele Belgische nationaliteit. In deze fase heeft Rogier de Vlaamse letterkunde ook concreet gesteund. Deze steun kaderde tevens binnen de bewust natievormende cultuurpolitiek van Rogier. Rogier vereenzelvigde zich sterk met de Belgische natie, als ware het zijn persoonlijke project. Voor thema’s als de spellingskwesatie of de Vlaamse Academie toonde hij echter bovenal onbetrokkenheid. Bovendien was hij zichzelf bewust van zijn gebrekkige kennis over de materie. Omtrent de Vlaamse Grievenscommissie heeft hij dan ook nooit beslissingen genomen zonder de Vlaamse liberale vertegenwoordigers te hebben geraadpleegd. Het is daarom onterecht dat hij als boodschapper van de gehele liberale partij alle verantwoordelijkheid alleen diende te dragen. Wel meende hij dat de Vlaamsgezinden met de Grievenscommissie de nationale eenheid – zijn levenswerk – in vraag stelden. Toch is men Rogier te veel gaan identificeren met elke mogelijke discriminatie op taalgebied. De autoritaire houding van Rogier lijkt ook ingegeven door zijn onvermogen om

44. R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, p. 2.

45. L. WILLEMS, *Over twee antivlaamse brieven [...]*, p. 73.

46. R. DE MEY, *Le protecteur des arts et des sciences [...]*, pp. 2-3.

het stijgend electorale gewicht en ongenoegen van de Vlaamse kleine burgerij juist in te schatten. Dat zou op langere termijn de Vlaamse beweging ten goede komen omdat zij zo kon doordringen tot de publieke opinie. Bovendien werd de negatieve stemmingmakerij rond Rogier nog versterkt door twee apocriefe anti-Vlaamse brieven die enkele jaren later zouden verschijnen. De invloed van die brieven is onderbelicht en leidt nog steeds tot foutieve interpretaties. De houding van Rogier ten opzichte van de Vlaamse beweging dient daarom te worden genuanceerd en de beeldvorming rond zijn figuur moet kritisch worden herbekeken.